

Sanojen kautta aukeaa ymmärrys

■ KAARINA AITAMURTO

René Gothóni: *Words Matter. Hermeneutics in the Study of Religions*. Peter Lang 2011.

Words Matter on paitsi hermeneuttisen tutkimuksen ydinkysymyksiin pureutuva analyysi, myös ymmärtämiseen tähtäävän tutkimuksen teon puolustuspuheenvuoro. Lisäksi teoksen voidaan sanoa kiteyttävän suomalaisen uskontotieteen merkittävimpiin ja pitkäaikaisimpiin vaikuttajiin kuuluvan René Gothónin elämäntyön keskeisiä ajatuksia. Kirjassaan Gothóni pyörittää metodologisia ja filosofisia teemoja, joita hän on käsitellyt aiemmissakin teoksissaan, luoden niiden välille uusia linkkejä ja viiden aiempia ajatuksiaan eteenpäin. Teoreettisella tasolla liikkuvat pohdinnat on ankkuroitu empiriseen materiaaliin, joka havainnollistaa hyvin hermeneuttisen lähestymistavan mahdollisuuksia. Empiiriset esimerkit tarjoavat myös lukuisia herkkupaloja Gothónin tutkimuksista ja kokemuksista eri uskontojen parissa.

Alaotsikostaan huolimatta *Words Matter* ei ole kirja vain uskontotieteestä, vaan käsittelee humanistisen tutkimuksen ydinkysymyksiä yleisemmin. Kirjan taustalla on kuitenkin uskontotieteessä joskus kiivaanakin käyty keskustelu eri metodologisten ja teoreettisten koulukuntien välillä. Kiistojen keskiössä on ollut erityisesti kognitiivistinen uskonnontutkimus ja kysymys tutkimuksessa käytettyjen metodien tieteellisyydestä. Vaikka keskustelua on ajoittain vaivannut

perusteettomalta tuntunut vastakainasettelu, voidaan sen myönteisenä tuloksena nähdä se, että tutkijoissa on noussut tarve pohtia ja eksplikoida omien lähestymistapojensa merkitystä ja etuja. Myös Gothóni myöntää tämän metodologisen keskustelun ohjanneen häntä pohtimaan edelleen hermeneutiikan olemusta ja inspiroineen häntä kirjoittamaan tämän kirjan.

Gothónin mukaan humanistista tutkimusta on vaivannut alemmuuskompleksi suhteessa luonnontieteisiin. Myös uskontotieteelliseen tutkimukseen on haluttu löytää metodeja, jotka olisivat yhtä eksakteja ja todistettavia. Tämä kaipuu on sokaissut tutkijat siltä, että usein selkeät, mitattavissa olevat tulokset jäävät ohuiksi eivätkä tavoita syvempää merkitystä – sitä mikä tutkimuskohteessa on todella oleellista. Näin on menetetty humanistisen tutkimuksen paras anti. Pyrkiessään muotoilemaan, mikä humanistisissa ihmistieteissä ja hermeneutiikassa on erityistä, Gothóni rinnastaa ihmistieteet ja kromosomien tutkimukseen. Humanistisessa tutkimuksessa ihmisen ei tarvitse tyytyä tarkkailemaan kohdetta mikroskoopin läpi, vaan hän voi kulkea esimerkiksi pyhiinvaeltajan mukana, jakaa hänen kanssaan kokemuksen ja puhua hänen kanssaan siitä, mikä on pyhiinvaelluksen merkitys. Hermeneuttisen tutkimuksen päämääränä on ymmärtäminen ja ymmärryksen lisääminen. Parhaana tapana arvioida tulkinnan validiteettia Gothóni näkee vertaisarvioinnin. Humanistisen tieteen tuloksia ei voi arvioida selkeillä mittareilla, mutta laadukaan tutkimuksen voi tunnistaa, kuten hyvän viinin, vaikei siinäkin eroa voi määritellä kemialli-

silla tekijöillä.

Gothóni korostaa, että ymmärtäminen ei ole selittämistä vaan kohteen tulkitsemista. Juuri tämän dialogisuuden vuoksi lähestymistapa sisältää vankan eettisen sitoumuksen. Gothóni huomauttaa, että hermeneuttisessa tutkimuksessa tutkittava ei ole vain kohde, jota haluttaisiin dominoida tai ottaa haltuun ”ymmärtämällä”, vaan kyse on aidosta keskustelusta, jonka päämääränä on oppia ”toiselta” ja laajentaa horisonttia.

Kirjan nimi ”Sanat merkitsevät” viittaa ymmärtämisen ja tulkitsemisen prosessiin, joka Gothónin mukaan on humanistisen tutkimuksen ihanne. Gothóni pohtii useilta eri kannoilta sitä, mitä tutkimme, kun tutkimme sanoja, missä määrin kuulija tai lukija voi niitä tulkita ja mikä on niiden suhde siihen, mitä niillä on haluttu ilmaista. Gothóni hyödyntää klassiseen logiikkaan kuuluvaa jaottelua yksiselitteisiin (*univocal*), analogisiin (*analogical*) ja monimerkityksellisiin (*equivocal*) käsitteisiin tämentäessään erilaisten tiedeperinteiden ja tutkimuksenteon logiikan eroja. Esimerkkinä yksiselitteisestä termistä hän mainitsee sanan ”selkärangalliset”, jonka osoittamaan ryhmään kuuluvat oliot voidaan suhteellisen ongelmattomasti määritellä. Uskonnon käsitettä on kuitenkin huomattavasti hankalampaa lähestyä samalla tavoin.

Gothóni näkee hermeneutiikan nimenomaan lingvistisenä tapahtumana, jossa lukijalle tai kuulijalle avautuu sanaan sisältyvä merkitysuniversumi. Autenttisen tulkinnan ennakkoehto on kontekstin ymmärtäminen. Kuten Gothóni huomauttaa, emme voi ymmärtää lausetta tai argumenttia, ellemmme kä-

sitä millaisiin kysymyksiin se haluaa vastata, mitä kommentoida ja millaisesta perinteestä se kumpuaa.

Näistä lähtökohdista lukija johdatetaan Gothóniin näkemykseen siitä, että uskonnon tutkimuksessa kenttätyön tekeminen on keskeisessä asemassa. Hän korostaa dialogisuutta, etäännyttämisen ja eläytyksen vuorottelua tutkimusprosessissa. Kirjan esimerkeissä toistuvat ennako-oletusten kyseenalaistamisen tärkeys ja pitkäjänteisyyden merkitys ymmärryksen saavuttamisessa. Gothóni antaa lukuisia esimerkkejä siitä, miten ihmisen tulkintaa ohjaa aina hänen oma taustansa ja elämänhistoriansa. Osuvasti hän huomauttaa, että myös jokaisen uskonnontutkijan on aikanaan ohjannut alalle kohtaaminen uskonnon kanssa, oli tämä kokemus sitten ollut negatiivinen, positiivinen tai vain hämmennystä herättävä. Uskonnotutkija on aiheeseensa nähden aina jossain määrin subjektiivinen. Kirjan keskeisimpiin vaatimuksiin kuuluu tutkijan jatkuva refleksiivisyys, nöyryys kuunnella, tarkkaila ja osallistua ennen lopullisia tulkintoja. Gothóni korostaa, että tutkimuksen teko on jatkuva prosessi, jossa tutkija voi aina löytää uutta ja päästä syvemmälle. Emme voi ikinä olla varmoja siitä, onko tulkinta lopullinen, korkeintaan siitä, että se on autenttinen.

Kirja tarjoaa yhä uusia näkökulmia ja ajatuksia. Aiheiden ja ajatuksen nautittava runsaus osoittaa tekijänsä laajan sivistyksen ja todistaa osaltaan humanistisen laaja-alaisuuden hedelmällisyydestä. Jotkut kirjan väitteet, kuten esimerkiksi ajatus symbolien erottamattomasta yhteydestä todellisuustaan, saattavat tuntua pro-

vokatiivisilta, mutta herättävät lukijaa ajattelemaan.

Gothónin mukaan humanistiset ja yhteiskuntatieteet kamppailevat jatkuvasti ”metodin” ja ”estetiikan” välissä. Valinta näyttäytyy usein joko luonnontieteitä jäljittelevän, metodologisesti suuntautuneen mutta tutkimuskohdetta vain ohuelti kuvaavan, tutkimusenteon ja ”estetiikkaan” keskittyvän, deskriptiivisen otteen vaihtoehtoina. Samaa kysymystä Gothóni huomauttaa Hans-Georg Gadamerin pohtineen vuosia ja päätyy nojaamaan Gadamerin tarjoamaan ratkaisuun. Gothóni ehdottaa, että nimenomaan hermeneuttisen reflektion kautta uskonnontutkimuksella on mahdollisuus välttää ”metodologisen” ja ”esteettisen” lähestymistapojen rajoitukset. Ajatus linkittyy kiinnostavalla tavalla erityisesti Yhdysvalloissa käytyyn keskusteluun kriittisyyden merkityksestä uskontotieteessä. Tässä debatissa on kiistely siitä, missä määrin uskontotieteilijöiden tehtävänä voi olla arvioida ja arvostella uskontoja. Keskustelussa on sanottu, että jäämällä deskriptiiviselle tasolle, pelkiksi uskonnollisten toimijoiden referoijiksi, uskontotieteilijät jättäytyvät vapaaehtoisesti yhteiskunnallisen keskustelun ulkopuolelle.

Lopussa Gothóni palaa alussa käsitellyyn metodin käsitteen määrittelyyn. Hänen päämääränsä on tietynlainen metodin käsitteen demystifointi. Gadameriin nojaten Gothóni väittää, ettei hermeneuttinen tulkinta ole varsinaisesti metodi eikä rajoitu tieteen tekemisen alalle. Samankaltaista ymmärtämistä ja merkityksen tavoittamista sisältyy myös tavalliseen inhimilliseen elämään, kun ihmi-

set haluavat kokea elämänsä merkityksellisenä. Pyrkinessään purkamaan metodiin liittyviä rajoittavia tieteellisyuden vaatimuksia, Gothóni puolustaa myös tutkimusellisten lähestymistapojen moninaisuutta sekä holistista näkökulmaa. Kirjassa todetaan painokkaasti, ettei uskontotieteessä voi olla vain yhtä metodia. Samalla Gothóni kritisoii sellaista tieteen kehitystä, jossa esimerkiksi kustannuspoliittiset syyt edesauttavat kapeiden, eristyneiden tutkimusalojen ja perinteiden muotoutumista. Kirjasta onkin luettavissa – huolimatta Gothónin varsin ankarasta kritiikistä kognitiivisen tutkimuksen joitakin piirteitä kohtaan – vahva suvaitsevaisuuden vaatimus, joka sisältyy myös Gothónin kulturellin ihmisen määritelmään, jonka hän sitoo nimenomaan avarakateisuuteen.

Gothónin keskustelulle on leimallista paluu tieteen varhaisimpiin klassikoihin, kuten Aristoteleeseen tai Tuomas Akvinolaiseen. Näiden lähteiden suvereenin tuntemisen kautta Gothóni tuo tämänhetkiseen keskusteluun tuoreita näkökulmia. Gothónia lukiessa tulee usein väistämättä mieleen, miten usein ”uusi” onkin vain unohdettua vanhaa. Kirjan ehdottomiin ansioihin lukeutuu myös se, että huolimatta pohdintojen varsin syvälle filosofiaan menevistä argumenteista, Gothónin esimerkit arkielämän kohtaamisista ja ympäröivän maailman tulkitsemisesta tekevät siitä helposti lähestyttävän myös hermeneuttiseen tutkimukseen vihkiytymättömille.

Kirjoittaja toimii projektitutkijana Aleksanteri-instituutissa.